

Kellelt:	Eesti Linnade ja Valdade Liidu rahanduse ja maksupoliitika töörühm
Kellele:	Eesti Linnade ja Valdade Liidu juhatusele
Kuupäev:	25.03.2025
Koostas:	Piret Zahkna (analüütik), Toomas Johanson (nõunik)
Teema:	RE 2026 ja RES 2026-2029 ettepanekud läbirääkimiseks Vabariigi Valitsusega

Ettepanekud RE ja RES läbirääkimisteks

Seadusandlikud muudatused

1. Laenukoormuse piirmäärade baastaseme üleminekuperioodi pikendamine ning põhitegevuse tulemiga seotud kõrgemate tasemetega lubamine püsivalt.
2. Personaalse riigi eesmärkidest lähtuvalt kaasata omavalitsused õigusraamistiku korrastamise, et luua ühiselt mõistetavad alused andmetöötlemiseks ning infosüsteemide ühildamiseks riigiinfosüsteemidega.
3. Maamaksuseaduse muutmine, mis võimaldab maksustada põllu- ja metsamaad erineva määraga.

Rahastamiskorralduse muudatused

1. Toetusfondi vahendite (v.a õpetajate töötasu) üleviimine tulumaksubaasi.
2. Koolilõuna toetuse suurendamine juhul kui toetusfondi vahendeid ei viida üle tulumaksubaasi.
3. Muuta õpetajate töötasu rahastamise põhimõtteid, tõstes metoodikas erituge saavate laste arvestusaluse koefitsienti 5-le.
4. Teedehoolduse toetuse suurendamine juhul kui toetusfondi vahendeid ei viida üle tulumaksubaasi.
5. Kriisikindluse tagamisel uute ülesannete täitmiseks tagada omavalitsustele tulumaksubaasi täiendav tulumaksu %-i tõus või luua omavalitsustele võimalus koguda täiendavat kohalikku maksu.

Muud finantseerimisküsimused

1. Investeeringute meetmed tagamaks omavalitsuste investeerimisvõime, mh aitaks kaasa kliimaeesmärkide täitmisele ja võimaldaks rekonstrueerida eelkõige suuremamahulisi objekte (alates 10 mljonit eurot) jõukohase kaasfinantseerimise komponendiga.
2. Investeeringute meetmed aitamaks kaasa sadeveejuhtimise probleemide lahendamisele. Vastav valdkond on olnud pikka aega tähelepanu alt väljas ning muutuvad kliimaatilised tingimused tekitavad aina enam väljakutseid, millega ainult omavalitsuse tasandil ei ole jõukohane tegeleda.
3. Investeeringu meede piirkondliku tähtsusega või omavalitsuste omavahelises koostöös rekonstrueeritavate või uute spordi/kultuuriobjektide ehitamiseks ning arendamiseks.

Olulise mõjuga poliitikameetmete algatamine

1. Erihoolekande teenuste süsteemse rahastamismudeli, sh teenuskohtade loomine.

2. Luua programm, mis ühendab riigi (sh KOV) süsteemide AI-ajastamise (süsteemide ja teenuste ümberehitamine tehisintellekti abil), inimeste oskuste tõstmise ja eetilise tehnoloogia tagamise, muutes Eesti juhtivaks digiriigiks, kus AI teenindab kodanikke.

Üldine tähelepanek

1. Korrigeerida toimetulekupiiri arvestamise aluseid ja tõsta toimetulekupiiri selliselt, et sellega oleks võimalik tagada inimväärne toimetulek.

Taust:

Vabariigi Valitsuse ja Eesti Linnade ja Valdade Liidu esindajad peavad igal aastal läbirääkimisi järgneva nelja aasta riigi eelarvestrateegia ja järgneva aasta riigieelarve üle. Selle eesmärk on läbi rääkida ja kokku leppida:

- 1) kohalike omavalitsuste ülesanded ja nende omavalitsuslik või riiklik olemus;
- 2) olulise mõjuga poliitikameetmete algatamine;
- 3) seaduslikud ja rahastamiskorralduse muudatused;
- 4) muud kohalike omavalitsuste ülesandeid, finantseerimist ja finantsjuhtimist puudutavad küsimused.

RES läbirääkimisteks sõnastavad pooled perioodi olulisimad strateegilised sihid läbirääkimiste valdkonnas ning esitavad nende toetamiseks vajalikud muudatuste ettepanekud koos põhjendustega:

- 1) konkreetsete omavalitsuse ülesannete, tulude ja rahastamise korra muudatusteks koos esialgse võimalike mõjude ülevaate ning maksumuse kalkulatsiooni ja/või selle lähtealustega. Juhul kui maksumust ei ole võimalik arvutada tuleb seda selgitada;
- 2) kavandatavateks strateegiliselt olulisteks tegevusteks ja poliitika muudatusteks, mille kontseptuaalsed alused pole valminud või mille rahastamise põhimõtteid ja maksumust pole veel välja töötatud;
- 3) teenuste või ülesannete korralduse muutmiseks, milleks on vajalik riigi ja KOV koostöö;
- 4) detsentraliseerimise ja KOV rolli ning otsustusõiguse suurendamise suunas liikumiseks;
- 5) KOVidele seadusega pandud ülesannete olemuse ja täitmise korraldusega seotud küsimuste lahendamiseks.

Sisu:

1. Seadusandlikud muudatused

- 1.1. Laenukoormuse piirmäärade baastaseme üleminekuperioodi pikendamine ning põhitegevuse tulemiga seotud kõrgemate tasemete lubamine püsivalt

Statistikaameti andmetel on sisemajanduse koguprodukti (SKP) muutus võrreldes eelneva perioodiga olnud negatiivne, välja arvatud 2021. aastal. See viitab selgelt sellele, et majanduslangus on jätkuv ning pole veel lõppenud.

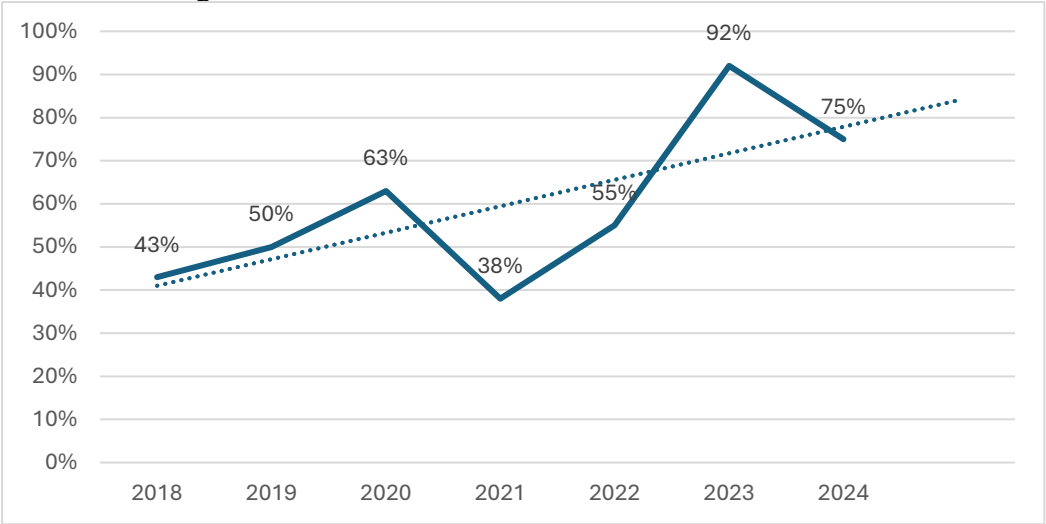
Tabel 1. SKP reaalkasv (aastane)

KIRJE	2020	2021	2022	2023	2024
SKP aastane muutus, %-des	-2,5	7,2	0	-3,1	-0,3 ¹

¹ Eesti 2024. aasta majanduslanguseks kujunes 0,3 protsenti. <https://www.err.ee/1609620254/eesti-2024-aasta-majanduslanguseks-kujunes-0-3-protsenti> (04.03.2025).

Majanduslanguse ajal on soovitatav, et avalik sektor teeks investeeringuid, kuna iga investeeritud euro aitab majandust elavdada, tagab laiapõhjalise tööhõive ja võimaldab avalikku taristut odavamalt ehitada.

Viimastel aastatel on omavalitsuste vahendid investeeringuteks olnud piiratud, mistõttu tehakse suurem osa investeeringutest laenude abil. Seda näitab laenude ja investeerimistegevuse suhtarv.

Joonis 1. Laenude osakaal investeerimistegevusest

Kindlasti on mõjutanud laenude võtmise osakaalu ühinemistoetused kui ka COVID-19 ajal omavalitsustele eraldatud investeeringutoetused. Nagu näha jooniselt, siis nendel perioodidel on ka laenuvõtmise osakaal madalam. Küsimusele, kas omavalitsuste laenukoormus on kasvanud ülemäära? Siis arvestusüksuses on omavalitsuste netovõlakooormuse osakaal jõudnud 26%-ni, st kasv viimasel viiel aastal ca 6 protsendipunkti.

Tabel 2. Võlakohustuste jaotus valitsussektoris

SEKTOR	2019	2020	2021	2022	2023	2024
Keskvalitsus	65%	70%	72%	71%	67%	66%
Kohalik omavalitsus	35%	30%	28%	29%	33%	34%

Keskvalitsuse laenude maht on viimase kahe aasta jooksul vähenenud, samas kui omavalitsuste laenumaht on jätkuvalt kasvanud. Kui vaadata laenude kasvumäära alates 2019. aastast, on keskvalitsuse laenumaht kasvanud 72% ja omavalitsuste laenumaht 66%. Omavalitsuste laenuvajadust aitaks leevendada olukord, kus üksikisiku tulumaks muutuks kohalikuks maksuks. See suurendaks finantsautonoomiat ja kaasaks elanikke rahastamisküsimuste otsustamisse ning ühiskondlike kokkulepete sõlmimisse. Kuna omavalitsuste autonoomia suurendamise osas on edasiliikumine aeglane, teeb ELVL omavalitsuste investeerimisvõime tagamiseks ettepaneku pikendada laenukoormuse piirmäärade baastaseme üleminekuperioodi ning lubada püsivalt kõrgemat taset, mis on seotud põhitegevuse tulemiga.

1.2. Personaalse riigi eesmärkidest lähtuvalt kaasata omavalitsused õigusraamistiku korrastamise, et luua ühiselt mõistetavad alused andmetöötlemiseks

- ❖ Kohalikud omavalitsused kasutavad erinevaid IT-süsteeme, mis ei ole liidestatud riigi infosüsteemi (platvormiga), piirates andmevahetust ja tõhusa töövoogu loomist.
- ❖ Kehtivad õigusnormid ei anna sageli selgesõnalist volitusnormi isikuandmete töötlemiseks KOV ülesannete täitmiseks, mis raskendab andmete kasutamist ja teenuste osutamist elanikele.
- ❖ Ilma riiklikest andmekogudest saadavate andmeteta on kohalikud omavalitsused sunnitud andmeid koguma otse kodanikelt, mis on aeganõudev ja võib mõjutada teenuste kvaliteeti.
- ❖ Mõnedes valdkondades kasutatakse endiselt Excelit või pabervormis andmete töötlemist, mis takistab kaasaegsete, automatiseeritud lahenduste kasutuselevõttu.

Sellest tulenevalt on Eesti Linnade ja Valdade Liidu ettepanek: korrastada KOVide õigusraamistik ning kaasata KOV loodavasse õigusraamistikku, mis annaks üheselt mõistetavad alused andmetöötlemiseks.

1.3. Maamaksuseaduse muutmise, mis võimaldab maksustada põllu- ja metsamaad erineva määraga

Eesti Linnade ja Valdade Liit (ELVL) viis 2024. aasta lõpus omavalitsuste seas läbi küsitluse, kus uuriti, kas maamaksuseaduses võiks eristada metsa- ja põllumaa maksumäära. Küsitluses osales 38%-i omavalitsustest ning 87% vastanutest pidas diferentseerimist oluliseks, maapiirkondades oli see osakaal lausa 92%-i². Sellest lähtuvalt teeb ELVL ettepaneku muuta maamaksuseadust, et võimaldada põllu- ja metsamaad maksustada erineva määraga.

2. Seadusandlikud muudatused

2.1. Toetusfondi vahendite (v.a õpetajate töötasu) üleviimine tulumaksubaasi

Omavalitsustele eraldatavate toetusfondide eraldiste muutmise sõltub eelkõige keskvalitsuse poliitilistest valikutest. Samas ei peaks riik katma omavalitsuslike ülesannetega täitmise kulusid sihtotstarbeliste eraldistena, vaid tagama omavalitsusüksustele enesekorraldusõiguse kasutamiseks vähemat minimaalses vajalikus mahus³.

Viimasel viiel aastal pole sisuliselt suurendatud (v.a õpetajate töötasu ja sellest tingitud tõhustatud ning eritore tegevuskulud) toetussummasid või selle arvestusaluseks olnud baasmäära. Sellel perioodil on kasvanud brutopalk ca 42% ning samas suurusjärgus (41%) tõusnud ka tarbijahinnaindeksi muutus.

Tabel 3. Toetusfondi osaline jaotus aastatel 2020-2024

TOETUSE LIIK	2020	2021	2022	2023	2024
Haridus	98 124 943	98 893 215	96 009 533	99 129 087	102 756 757
Sh huviharidus ja -tegevuse toetus	14 250 000	14 250 000	10 250 000	10 250 000	10 250 000
Sh LA õpetajate töökõukulu toetus	15 000 000	15 000 000	15 000 000	15 000 000	16 000 000
Sh koolilõuna (175 €/laps)	23 917 950	24 151 400	24 164 000	24 797 500	24 351 075
Sh tõhustatud ja eritoe toetus	19 872 994	20 216 809	21 299 902	23 315 689	26 474 875
Sh täiendkoolitus (12 €/laps)	17 000 738	17 121 374	17 157 275	17 449 428	17 487 251
Sh õppekirjandus (57 €/laps)	8 083 261	8 153 632	8 138 356	8 316 470	8 193 556
Kultuur			923 065	1 379 904	1 379 904
Sh kultuuriranits (9,7 €/laps * koefitsient)			923 065	1 379 904	1 379 904
Sotsiaal	2 650 000	2 650 000	2 650 000	2 650 000	2 649 993
Sh suure hooldusvajadusega laste toetus	2 650 000	2 650 000	2 650 000	2 650 000	2 649 993
Teed	29 313 000	29 313 000	29 313 000	29 313 000	29 313 000
Sh toetus kohalikele teedele	29 313 000	29 313 000	29 313 000	29 313 000	29 313 000
<u>Kokku</u>	<u>130 087 943</u>	<u>130 856 215</u>	<u>128 895 598</u>	<u>132 471 991</u>	<u>136 099 654</u>

Toetusfond on kasvanud 3,6% (sh on välja arvatud kultuuriranits, kuna see lisandus aastal 2022), mis on peamiselt tingitud tõhustatud ja eritoe toetuse muutusest (33%).

Kuna toetusfondi osa ei ole aastate jooksul sisuliselt suurendatud, väheneb iga-aastaselt võimalik tulubaasi viimise protsendipunkt. Lisaks muutuvad alates 2025 kuni 2028. aastani iga-aastaselt tulumaksu määrad, mis raskendavad omavalitsustele stabiilse ja jätkusuutliku tulubaasi meetodika leidmist.

² <https://www.elvl.ee/uudised/omavalitsused-soovivad-suuremat-paindlikkust-maamaksu-maarade-kehtestamisel>

³ Millist kohaliku omavalitsuse rahastamise süsteemi nõuab põhiseadus? Tim Kolk. Riigikogu Toimetused.

Tabel 4. Võimalik tulumaksumäär füüsilise isiku tulumaksust ja selle vahe kehtivaga

KIRJE	2020	2021	2022	2023
Arvutuslik tulumaksu %	13,19%	13,12%	12,97%	12,9%
Vahe kehtivaga	1,23%	1,16%	1,01%	0,94%

Selline ühetaoline tõstmine ei pruugi kaitsta enamiku omavalitsuste huve, kuna keskvalitsuse tasandil antakse küll sama hulk vahendeid omavalitsustele, kuid nende sisemine jaotus on enamustele negatiivne. Lihtne aritmeetiline arvutus näitab, et pensioni või füüsilise isiku tulumaksu protsendipunktide tõstmine põhjustaks 60-85% omavalitsustes kaotusi.

Sellest tulenevalt teeb ELVL **ettepaneku** tugevdada omavalitsuste finantsautonoomiat, suunates toetusfondi vahendid tulumaksu koosseisu viisil, mis tagab omavalitsustele senise tulubaasi säilimise ja prognoositavuse. Muudatuse rakendamiseks töötatakse välja metoodika koostöös Eesti Linnade ja Valdade Liiduga aastaks 2026.

2.2. Koolilõuna toetuse suurendamine juhul kui toetusfondi vahendeid ei viida üle tulumaksubaasi

Alljärgnevas tabelis on esitatud koolilõuna rahastamise ja kulude jaotus ning nende muutus aastatel 2022–2024. Tabelis tuuakse välja nii riigipoolne koolilõuna toetus kui ka omatulu ning seejärel on näidatud koolitoidu kogukulu ja toiduainete ja toitlustuse kulu (kontogrupp 5521) eraldi ridadel.

Tabel 5. Koolitoitu puudutavad arvandmed 2022-2024

KIRJE	2022	2023	2024
Koolilõuna toetus	24 164 000	24 797 500	24 351 075
Omatulu	4 050 795	8 165 909	9 627 143
Sh tegevustoetus	1 581 784	4 534 078	9 682 053
Koolitoidu kogukulu	39 450 615	45 987 396	48 180 363
Sh kontogrupp 5521	31 155 422	36 617 697	37 041 196
Toetuste osakaal/5521 kulus	83%	80%	78%

Kokkuvõttes võib öelda, et koolitoidu maksumus kasvab aastate lõikes, riigipoolne tugi püsib samal tasemel või tõuseb marginaalselt, ent kohalikud omavalitsused ja/või lapsevanemad peavad kandma üha suurema osa sellest koormast. Samuti on märgatav toiduainete/toitlustuse kulude tõus, mis on kõige olulisem komponent kogukuludes.

Lisaks peab kooli toitlustamissüsteem rahvatervishoiu seaduse kohaselt arvestama õpilaste konkreetseid vajadusi, mis võivad tuleneda tervisekahjustustest, eritoitumisest või muudest meditsiinilistest asjaoludest. Koolis pakutav toitlustus peab katma osa õpilase ööpäevasest toiduenergia- ja toitainevajadusest, arvestades tema koolis viibimise kestust. See võib tähendada, et koolitoitlustamise süsteem pakub kaks toidukorda (peamine lõunasöök ja kerge vahepala), kui õpilane tarbib kodus hommikusööki. Selline korraldus toob koolipidajale täiendava kulu. Sellest lähtuvalt teeb ELVL **ettepaneku** suurendada koolitoidu piirmäära, kui toetusfondi vahendid ei suunata tulumaksubaasi.

2.3. Muuta õpetajate töötasu rahastamise põhimõtteid, tõstes metoodikas erituge saavate laste arvestusaluse koefitsienti 5-le.

Antud tabelis on esitatud andmed õpilaste arvu kohta, kes saavad erinevat tüüpi tugiteenuseid Eesti koolides aastatel 2022–2025. Tabelis on eristatud kaks kategooriat: tõhustatud tugi (õpilased, kes vajavad regulaarset lisatoetust) ja eritugi (õpilased, kellel on tõsised õppimisraskused või erivajadused).

Tabel 6. Haridusliku erivajadustega laste statistika 2022-2025

KIRJE	2022	2023	2024	2025
Tõhustatud tugi	5 316	6 180	7 172	7 857
Eritugi	3 270	3 338	3 580	3 968
Kokku	8 586	9 518	10 752	11 825

Tõhustatud toetuse kasv on kiirem (48%) kui eritugi oma (21%). See võib viidata paremale tuvastamisele õpilaste vajadustest või laiemale tugisüsteemide vajadusele. Arvestama peab, et õpilaste arvu kasv nõuab rohkem õpetajaid ja teisi spetsialiste (nt koolipsühholooge, logopeede) ning rahastust.

Praegu on eritoe lapsele eraldatud toetus 7 068 € aastas. Kui aga eeldada, et klassid oleksid vähemalt 3 lapse suurusel, peaks eralduskoefitsient olema viis (hetkel neli), mis tähendaks, et tegelik toetuse summa oleks 8 833 €. Seega on puudujääk 1 765 € õpilase kohta. Täiendav vajadus eritoele oleks 3 968 last * 1 765 € (puudujääk), mis teeb kokku 7 miljonit eurot aastas. Et paremini oleks võimalik rakendada koolivälise nõustamismeeskonna soovitusi individuaalõppeks, sellest lähtuvalt teeb ELVL **ettepaneku** muuta õpetajate töötasu rahastamise põhimõtteid, tõstes metoodikas erituge saavate laste arvestusaluse koefitsienti 5-le.

2.4. Teedehoolduse toetuse suurendamine juhul kui toetusfondi vahendeid ei viida üle tulumaksubaasi

Alljärgnev tabel annab ülevaate kohalike teede hoolduseks ja talviseks hoolduseks eraldatud riigieelarvelistest toetustest ning tegelikest kuludest aastatel 2020-2024.

Tabel 7. Ülevaade eraldatud toetustest ja teede korrashoiu kuludest (TA 045101, 05101, konto 551240 koos km-ga).

KIRJE	2020	2021	2022	2023	2024
Toetus	29 313 000	29 313 000	29 313 000	29 313 000	29 313 000
Teede hooldus	26 146 542	30 159 390	29 315 778	39 560 512	35 090 902
Talvine hooldus	41 362 772	54 572 503	68 587 462	80 923 657	77 061 912
Kokku	67 509 314	84 731 893	97 903 240	120 484 169	112 152 814
Toetuse osakaal	43%	35%	30%	24%	26%

Tabelist on näha, et kuigi riigieelarvest eraldatud toetus on püsinud stabiilsena, on teede hoolduse ja talvise hoolduse kulud märkimisväärselt kasvanud, vähendades toetuse osakaalu kogukuludest.

Riigieelarvest eraldatud toetus kohalike teede hoolduseks on püsinud stabiilsena, olles igal aastal 29 313 000 €. Teede hoolduse kulud on aastate jooksul märkimisväärselt kasvanud. Näiteks talvise hoolduse kulud on kasvanud 2020. aasta 41 362 772 €-lt 2024. aasta 77 061 912 €-ni. Riigieelarvest eraldatud toetuse osakaal teede hoolduse kogukuludest on

vähenenud. 2020. aastal kattis toetus 43% kogukuludest, kuid 2024. aastaks on see osakaal langenud 26%-ni. Riigi poolt eraldatud vahendid ei kata enam omavalitsuste tegelikke vajadusi teede hoolduse ja talvise hoolduse kulude katmiseks. See tähendab, et omavalitsused peavad leidma täiendavaid rahalisi vahendeid, et tagada teede hoolduse ja talvise hoolduse vajalik tase. Sellest tulenevalt on Eesti Linnade ja Valdade Liidu **ettepaneku** suurendada kohalike teede hoolduse vahendeid, kui toetusfondi vahendid ei suunata tulumaksubaasi.

2.5. Kriisikindluse tagamisel uute ülesannete täitmiseks tagada omavalitsustele tulumaksubaasi täiendav tulumaksu %-i tõus või luua omavalitsustele võimalus koguda täiendavat kohalikku maksu

Omavalitsustele tuleb julgeoleku riskist täiendavalt juurde uusi või laiendatud ülesandeid, mõned näited:

- ❖ KOV-id peavad koostama riskianalüüsi ja tagama elutähtsate teenuste toimepidevuse kriisiolukordades.
- ❖ Omavalitsustel on kohustus teavitada elanike ohtudest ja hädaolukordadest EE-ALARM kaudu.
- ❖ KOV-id peavad määrama ja haldama avalikke varjumiskohti ning tagama nende kättesaadavuse.
- ❖ KOV-ide teenistujatel ja elutähtsate teenuste osutajatel on kohustus läbida koolitusi ning korraldada elanikele infopäevi.
- ❖ KOV-id peavad tagama, et varjumiskohad ja elutähtsad teenused vastavad seaduslikele nõuetele.
- ❖ Omavalitsused peavad koostöös riigiasutustega planeerima ja korraldama sireenide paigaldamist ning testimist.

Omavalitsuste roll tsiviilkaitstes, infrastruktuuri toetamises ja avaliku turvalisuse tagamises muutuvad üha tähtsamaks Eesti kaitsevõimes. Kuna keskvalitsus kehtestas täiendavad maksud elanikele (füüsilise isiku tulumaks +2%) kui ka ettevõtjatele (ettevõtete kasumimaks 2%) ja samal ajal paneb omavalitsustele täiendavaid ülesandeid, siis keskvalitsus võiks mingi osa saadud tulust suunata (mingi %-d) omavalitsustele elanikkonnakaitse, evakuatsiooni, sotsiaalteenuste ja infrastruktuuri valmisoleku tarbeks või luua omavalitsustele võimalus koguda täiendavat kohalikku maksu.

3. Muud finantseerimisküsimused

3.1. Investeeringute meetmed tagamaks omavalitsuste investeerimisvõime, mh aitaks kaasa kliimaeesmärkide täitmisele ja sadeveejuhtimise probleemide lahendamisele

Omavalitsustel on kokku 2023. aasta seisuga 6 671 392 m² hoonepinda 9788 erinevas hoones ning avalikke teenuseid osutatakse neist 3 775 erinevas hoones ning ainult 34% neist hoonetest on vastab vähemalt C-energiaklassi⁴ energiamärgisele. EL-i hoonete energiatõhususe direktiiv (EPBD) nõuab, et avalikud hooned, sealhulgas koolid, lasteaiad ja haldushooned, peavad alates 2027. aastast omama energiasertifikaati klassi C või kõrgemat ning saavutama täieliku kliimanetraalsuse alates 2030. aastaks. Praeguste ressursidega

⁴ Kinnisvara ülevaade. Minuomavalitsus.ee

suudaksid KOV-d renoveerida ca 5–10% vajalikest hoonetest aastas, mis ei ole piisav 2027. aasta tähtaja jaoks.

Lisaks hoonetele on omavalitsusel ka muud rajatised, nt teed, tänavad, trassid jne. Näiteks 2022. aastal toodi välja, et omavalitsuste teedevõrgu remondivõlg oli juba sel hetkel 3,6 miljardit eurot.⁵ Seega omavalitsustel on suur vastutus hoida nende omandis olev infrastruktuur nõuetekohane ja turvalisena, mis aga omakorda nõuab selleks vahendeid.

Investeeringu vajadust näitab teravalt põhivara amortisatsioonikulu osakaal põhitegevuse tulemisse. Viimastel aastatel on ka see vähenenud ehk omavalitsustel puudub võime hoida olemasolevat taristut samas seisukorras.

Tabel 8. Võime hoida korras oma taristut, suhtarvu tulemus

KIRJE	2020	2021	2022	2023	2024
Põhitegevuse tulem/amortisatsioonikulu	1,9	1,4	1,2	0,9	1,2 ⁶

Samasugust näitajat kasutatakse ka omavalitsuste finantsolukorra indeksi hindamisel, ning selle meetodika kohaselt on näitaja halb, kui näitaja on madalam kui 1,1⁷. Viimaste aastate tulemus on kuskil keskmise ja halva vahepeal, aga andmetest nähtub, et olukord halveneb aasta-aastalt. 2024. aasta andmed on esialgsed ning hetke tulemus on eelmiste aastatega parem. Sellest lähtuvalt teeb ELVL **ettepaneku** eraldada täiendavaid ressursse investeeringute kattes, kuna ilma riiklike ja EU toetusteta pole omavalitsusel piisavaid vahendeid, et täita EL nõudeid.

3.2. Investeeringute meetmed aitamaks kaasa sadeveejuhtimise probleemide lahendamisele. Vastav valdkond on olnud pikka aega tähelepanu alt väljas ning muutuvad kliimaatilised tingimused tekitavad aina enam väljakutseid, millega ainult omavalitsuse tasandil ei ole jõukohane tegeleda.

Eesti kliimapoliitika põhialused 2050 ja EL-i direktiivid, nagu veedirektiiv, kohustavad kohalikke omavalitsusi vähendama sadevee reostust ja kohanduma kliimamuutustega. Investeeringud aitavad vältida trahve ja tagada õigusliku vastavuse. Äärmuslikud ilmastikunähtused, näiteks 2021. aasta üleujutused Lõuna-Eestis, muutuvad sagedasemaks. Investeeringud sadevee äravoolu infrastruktuuri aitavad vähendada kahjusid avalikule infrastruktuurile, nagu sillad ja teed, ning kaitsevad neid paremini. . Sellest tulenevalt teeb ELVL **ettepaneku** luua investeeringu meede sadeveejuhtimise probleemide lahendamisele.

3.3. Investeeringu meede piirkondliku tähtsusega või omavalitsuste omavahelises koostöös rekonstrueeritavate või uute spordi/kultuuriobjektide ehitamiseks ning arendamiseks

Väiksemad omavalitsused ei suuda ise rahastada suuri projekte. Riigi toetus aitab vähendada regionaalseid ebavõrdsusi ja pakkuda elanikele võrdseid võimalusi. Ühishooned vähendavad

⁵ Kohalike teede teehoiu rahastamisvajadus ja eelarve stsenaariumite mõjud .Lõpparuanne. 2021. ERC Konsultatsiooni OÜ.

⁶ Esialgne tulemus (riigiraha.fin.ee)

⁷ Omavalitsuste finantsolukorra indeks. Minuomavalitsus.ee

kulutusi, vältides dubleerimist ja tõstes logistikatõhusust. Strateegiadokument "Eesti spordipoliitika põhialused aastani 2030" näeb ette kvaliteetseid rajatise maapiirkondades, samuti on Eesti kultuuri arengukava 2021-2030 eesmärk tagada kultuurile ja loominguks võrdne ligipääs kõigile Eesti elanikele, sealhulgas maapiirkondades. Sellest tulenevalt teeb ELVL ettepaneku luua investeeringu meede kultuuri- ja spordiobjektide rekonstrueerimiseks, ehitamiseks ja arendamiseks.

4. Olulise mõjuga poliitikameetme algatamine

4.1. Erihoolekande teenuste süsteemse rahastamismudeli, sh teenuskohtade loomine

Eestis on puudu vähemalt 2000 erihooldekande teenusekohta, mis tähendab, et paljud abivajajad on teenuse järjekorras või saavad sobimatut teenust. Psüühilise erivajadusega inimesed, kes ei saa vajalikku teenust, võivad olla ohtlikud endale ja teistele. Kuigi erihooldekande teenused on riigi vastutusel, peavad omavalitsused sageli ise teenuste eest maksma, et inimesed ei jääks abita. Praegune teenuse rahastus ei kata tegelikke kompenseeritavaid kulusid, sealhulgas tööjõukulu, maksutõuse ja üldist inflatsiooni.

Erihoolekandeteenuste maksumuste osaline hinnakiri aastatel 2022-2025

Tabel 9. Erihoolekande osaline hinnakiri perioodil 2022-2025

TEENUS	2022	2023	2024	2025
Igapäeva elu toetamine	169 €/ kuus	206 €/kuus	206 €/kuus	206 €/kuus
Igapäevase elu toetamise teenus autismispektriga isikutele	1338 €/kuus	1759 €/kuus	1759 €/kuus	1759 €/kuus
Igapäevaelu toetamise teenus intellektipuudega isikutele	60-75 €/ööpäevas	75 €/ööpäevas	75 €/ööpäevas	75 €/ööpäevas
Igapäevaelu toetamise teenus intellektipuudega isikutele*	-	60€/päevas	60€/päevas	60€/päevas
Igapäevaelu toetamise teenus intellektipuudega isikutele**	41-51€/päevas	51€/päevas	51€/päevas	51€/päevas
Töötamise toetamise teenus	142 €/kuus	190 €/kuus	190 €/kuus	190 €/kuus
Ööpäevaringne erihooldusteenus autismispektriga isikutele	4635 €-5521 €/kuus	5521 €/kuus	5521 €/kuus	5521 €/kuus

Andmetest on näha, et toetuste suurused pole alates 2023. aastast tõusnud, mis seab omakorda surve kohaliku omavalitsuse eelarvele ehkki tegemist on riigi teenusega. Eesti erihooldekande süsteemis on puudujääke, mis vajavad riiklikku tähelepanu ja reformi. On oluline tagada rahastuse vastavus põhiseadusele, suurendada teenusekohtade arvu ja leevendada omavalitsuste finantskoormust.

4.2. Luua programm, mis ühendab riigi ja kohalike omavalitsuste süsteemide tehisintellekti abil ajakohastamise, inimeste oskuste arendamise ja eetilise tehnoloogia tagamise. See muudaks Eesti juhtivaks digiriigiks, kus tehisintellekt teenindab kodanikke.

Eesti on tuntud oma digiriigi lahenduste poolest, nagu e-residentsus ja X-tee, kuid tehnoloogia kiire areng, sealhulgas tehisintellekt, nõuab uut murrangut. Praegused süsteemid on sageli fragmenteeritud ja teenused hajutatud, mis takistab tarkade teenuste loomist.

Inimesed ootavad personaalsemat ja proaktiivsemat teenindust, näiteks AI-põhiseid sotsiaaltoetuste soovitajaid.

Tehisintellekt võimaldab olulisi hüvesid, parandades tõhusust avalikus sektoris. Näiteks Soomes on tehisintellekt vähendanud patsientide ooteaegu haiglates. Tehisintellekt automatiseerib korduvaid toiminguid, vabastades töötajaid keerukamateks ülesanneteks. Lisaks aitab tehisintellekti analüütika tuvastada sotsiaalseid riske, nagu koolist väljalangemine, enne kriisi, säästes riigile miljoneid.

Majanduslik konkurentsivõime on samuti oluline. Paljud arenenud riigid investeerivad tehisintellekti, et parandada oma konkurentsivõimet. Eesti võib olla väikeste riikide seas juhtpositsioonil, luues eksporditavaid tehisintellekti lahendusi.

Eetilise tehisintellekti tagamine on hädavajalik. Kodanike usaldus on oluline, kuid paljud kardavad tehisintellekti kuritarvitamist. Riigi roll on luua selged reeglid, näiteks avalikud auditid ja läbipaistvad süsteemid.

Oskuste arendamine ja ühiskondlik sidusus on samuti võtmetähtsusega. Paljud Eesti töötajad ei tunne end valmis tehisintellekti kasutuselevõtuks süsteemides ja teenustes. Riiklik programm peaks pakkuma tasuta koolitusi kõigile.

5. Üldine tähelepanek

5.1. Korrigeerida toimetulekupiiri arvestamise aluseid ja tõsta toimetulekupiiri selliselt, et sellega oleks võimalik tagada inimväärne toimetulek

Toimetulekupiiri ajakohastamine on hädavajalik, et kajastada elukalliduse tõusu. Viimati muudeti toimetulekupiiri 2022. aastal, kuid sellest ajast alates on elukallidus märkimisväärselt tõusnud. Kuigi keskvalitsus lubas 2025. aastal metoodikat uuendada, pole seda siiani tehtud. Inflatsiooni mõju arvestades peaks toimetulekupiir 2025. aastal olema 231 eurot. Selleks, et tagada kodanike toimetulek ja vältida vaesuse süvenemist, on oluline, et valitsus viiks lubatud muudatused ellu ja ajakohastaks toimetulekupiiri vastavalt praegusele majanduslikule olukorrale.